

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.12

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/155-7>

Дзюбинська О. В.

асистент,

Луцький національний технічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1478-8452>

Dziubynska Oksana

Lutsk National Technical University

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ РЕГІОНУ ТА ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА

У статті розглянуто сучасні тенденції у сфері забезпеченості регіонів окремими ресурсами. Визначено, що регіони історично пов'язані з природно-кліматичним чинником, тому основу ресурсного забезпечення регіонів становлять природні ресурси як такі, що сформувалися в умовах конкретної території. Вони характеризуються видовою різноманітністю та певним рівнем сталості щодо їх запасів і можливостей природного чи штучного відтворення. Досліджено економічні інструменти у забезпеченні функціонування системи управління відходами регіону; доцільність планування виробництва продукції з урахуванням концепції життєвого циклу розвитку, тісного співробітництва між учасниками ланцюга вартості, формування стимулів для попередження накопичення відходів та їх подальшого спрямування в ресурсний кругообіг. Визначено, що регіон є джерелом акумуляції ресурсів або виконує роль інвестиційного об'єкта, куди здійснюється трансфер ресурсів з інших регіонів.

Ключові слова: ресурс, регіон, потенціал, сировина, економіка.

RESOURCES POTENTIAL OF THE REGION AND ITS CHARACTERISTICS

In the article was considered the current trends in the provision of regions with separate resources. Resource problem first of all is related to limited supply of resources and development of degradation processes the natural resource base. The economies of many developed countries of the world are based now on imports of raw materials and energy. Therefore, addressing the economic issue of access to resources is passed to strategic plane now. This became the reason that existing models of resource use were intensified, which contributed to the growth of the goods production, but at the cost of low resource efficiency. Thus, the task of effectively using resources consist in to ensure that they are used sustainably, taking into account the factor of constraints and environmental impact. These are mainly natural resources. The last act as part of both economic and environmental systems. This is why are quite often created risks in the sphere of resource use, related to the nature of the use resources and the restorative capacity of the natural system. In our opinion, the resource potential of the region is determined primarily by the qualitative and quantitative composition of the resources. Totality of resources that is on the balance of the region and is included in economic processes or may be included in order to achieve specific economic development goals is this potential. Resources have endogenous and exogenous provenance. The region acts as a source of resource accumulation or acts as an investment entity where resources are transferred from other regions. In this case, resources serve as a means of achieving specific goals. Considering the structure of resources of the region, we have allocated in the composition of material resources such natural resources as: fuel-mineral, land, water, air, biological and energy, which have natural provenance. We have assigned financial resources, technical resources and industrial products such as components, spare parts, etc. to the region's artificial material resources.

Keywords: resource, region, potential, raw material, economy.

JEL classification: R11, R12.

Постановка проблеми. Ресурсний чинник завжди виступав об'єктом підвищеної уваги в середовищі суспільно-економічних відносин. Одні намагалися сконцентрувати більшість ресурсів у власному володінні та користуванні, інші змушені були задовольнятися пошуком вільних ресурсів, а за відсутності можливості їх набуття у власність самі перетворювалися на ресурс. Ресурси відігравали важливу роль у розвитку світової економіки з початком ери великих географічних відкриттів, коли цінні метали, коштовності та сировинні ресурси стали надходити з нових земель у Європу. Їх поширення по територіях країн Старого Світу ство-

рило прецедент для нагромадження капіталу. Нині проблематика ресурсів остаточно не вирішена та ще більше актуалізована, адже багато ресурсів підійшли до порогу вичерпності, а контроль над дешевими джерелами ресурсного забезпечення не дав змогу своєчасно зорієнтуватися в питанні повноти використання сировинних ресурсів, що зумовило проблему накопичення відходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. М. Хаупт, К. Ваденбо та С. Хельвег, досліджуючи показники ефективності циркулярної економіки на прикладі системи управління побутовими відходами

Швейцарії, відзначають наявну проблему адекватного оцінювання наявності вторинних ресурсів та інформації про їх кінцеве призначення.

Німецькі дослідники зазначають, що прийнятий у країні законодавчий акт про управління закритим циклом (Kreislaufwirtschaftsgesetz) орієнтований на трансформацію системи поводження з відходами в систему управління ресурсами. Іншими словами, йдеться про те, що відходи розглядаються як ресурс. Власне, вся система управління відходами в Німеччині побудована на закритих циклах і відповідальності виробників та продавців продукції. Наявні практики з переробки відходів та постійні інституційні поліпшення в цій сфері суттєво підвищили рівень свідомості громадян. Це дало поштовх до впровадження нових технологій утилізації та збільшення потенціалу переробки.

Загалом питання ресурсного потенціалу регіонів та проблеми його ефективного використання розглядаються у працях Л. Баценко, В. Мантула, В. Талаха, В. Першиної, М. Гедза, І. Бакума та інших науковців.

Мета статті полягає у дослідженні проблеми ефективного використання ресурсів для забезпечення їх стійкого використання з урахуванням фактору обмеженості та впливу на довкілля.

Виклад основного матеріалу. Регіональний аспект ресурсного питання із суб'єктивної точки зору приділяє увагу вибірковим видам ресурсів, якими регіон забезпечений профіцитно, тому регіони є певною цінністю з позиції забезпеченості ресурсними чинниками. Однак з об'єктивної точки зору не всі регіони характеризуються профіцитом чи навіть збалансованим станом усіх необхідних для розвитку ресурсів, за окремими їх видами спостерігається дефіцит. Звідси випливає те, що, на перший погляд, вимагає раціонального використання наявний на місцевому рівні обмежений ресурсний потенціал, але з позиції ендogenous розвитку регіону вся сукупність ресурсів, які представлені на території конкретного регіону, має ефективно використовуватися незалежно від того, є вони в дефіциті чи в профіциті. При цьому мають бути визначені точки забезпечення розвитку, сфери, які здатні забезпечити не лише економічне, але й соціально-екологічне благополуччя. Без цього неможливе збалансоване зростання та вирівнювання міжрегіональних диспропорцій.

Ресурсна проблема насамперед пов'язана з обмеженістю пропозиції ресурсів та розвитком процесів деградації природно-ресурсної бази. Тепер економіки багатьох розвинених країн світу базуються на імпорті сировини та енергії, тому вирішення економічного питання щодо забезпечення доступу до ресурсів перейшло нині в стратегічну площину. Це стало причиною того, що наявні моделі використання ресурсів були інтенсифіковані, що сприяло зростанню виробництва благ, але ціною низької ефективності у сфері ресурсокористування. Отже, завдання ефективного використання ресурсів полягає в тому, щоби забезпечити їх стійке використання з урахуванням фактору обмеженості та впливу на довкілля. Йдеться переважно про ресурси природного походження. Останні виступають частиною як економічної, так і екологічної систем, тому тут досить часто створюються ризики у сфері ресурсокористування, пов'язані з характером використання ресурсів та відновлювальною здатністю природної системи.

Якщо зважати на європейський досвід у вирішенні розглядуваної проблеми, то першочерговість побудови ресурсоефективної економіки в практиці функціонування Європейського Союзу була політично закріплена у 2011 р., коли Європейська Комісія звернулася до Європейського парламенту, Ради Європи, Комітету із соціально-економічного розвитку та Комітету регіонів щодо окреслення дорожньої карти руху до ефективного використання ресурсів країнами співтовариства [1]. При цьому під ефективністю використання ресурсів розумівся спосіб досягнення більшого з меншими витратами. Вважається, що більш продуктивне використання ресурсів протягом їх життєвого циклу дає змогу підвищити їх сукупну економічну вартість. Цього можна досягти на основі сталого використання ресурсів, коли експлуатація одного виду ресурсів справляє мінімальний вплив на інші ресурси, зокрема навколишнє середовище [2, с. 9].

Ще у 2011 р. благополучні в економічному аспекті країни європейської співдружності визначали, що їхнім економікам слід підвищити рівень ефективного використання ресурсів у 4–10 разів. Слід відзначити, що така мета не є безкоштовною, а досягається через конкретні інвестиційні вливання. Згідно з оцінками фахівців програми ООН з довкілля (UNEP) щорічна потреба у фінансуванні для підвищення ресурсної ефективності світової економіки складає 1,05–2,59 трлн дол. США, що приблизно становить 10% від усіх річних глобальних інвестицій у капітал. Однак у ЄС інвестиційні кошти планувалося задіяти за рахунок приватних інвесторів, що вимагає необхідності пошуку та узгодження компромісів регуляторних інституцій з власниками приватного капіталу на основі створення правильних ринкових умов для залучення капіталів й адекватної оцінки можливостей та інтересів інвесторів [3, с. 58]. Значні інвестиційні вливання необхідні, щоби запустити нову хвилю інновацій, які б забезпечили зростання економіки на основі врахування обмеженості ресурсів, сприяючи глобальним економічним перетворенням, забезпечували конкурентоздатний, інклюзивний стан економіки з мінімальним негативним впливом на довкілля. Головний акцент також робиться на тому, щоби відходи були максимально мінімізовані, а системні ризики для економіки від навколишнього середовища були зрозумілими та попередженими. Іншими словами, нова європейська політика ресурсоефективності розглядає відходи як ресурсну складову частину. Вважається, що для того, щоби відходи мали ресурсні характеристики, необхідно, щоби вони могли повертатися назад в економічну систему як сировина. Все це є можливим на основі планування виробництва продукції з урахуванням концепції життєвого циклу, розвитку тісного співробітництва між учасниками ланцюга вартості, формування стимулів для попередження накопичення відходів та їх подальшого спрямування в ресурсний кругообіг. Зазначимо, що заходи планування майбутнього дизайну продукту та раціонального його використання з розробленням технологій повернення відходів у подальший ресурсний обіг на основі життєвого циклу можуть суттєво оздоровити економічну структуру регіону, тому детального вивчення потребує питання ресурсного потенціалу регіону.

Розглядаючи ресурсну базу регіону з економічної точки зору, В. Талах визначає її як кількісну та

якісну сукупність виробничих чинників, що задіяні в програмах розвитку регіону. При цьому, на думку автора, кожен ресурс характеризується певною мірою самостійності й може бути використаний під час планування й регулювання виробництва на різних рівнях. Дослідник до структуроутворюючих ресурсів економічного потенціалу регіону відносить природні ресурси (земельні, надра, лісові, атмосферні, водні, кліматичні), трудові ресурси (соціально-демографічні ресурси), капітал (основний, обіговий, фінансовий, інформаційний, інвестиційний, маркетинговий, інноваційний, ринковий, інфраструктурний) [4].

Регіони історично пов'язані з природно-кліматичним чинником, тому основу ресурсного забезпечення регіонів становлять природні ресурси як такі, що сформувалися в умовах конкретної території. Вони характеризуються видовою різноманітністю й певним рівнем сталості щодо їх запасів та можливостей природного чи штучного відтворення. Так, виділяють вичерпні відновлювані ресурси (біологічні ресурси), вичерпні невідновлювані ресурси (мінеральна сировина), невичерпні ресурси (енергія сонця, води, повітря).

Л. Бащенко та В. Мантула зазначають, що природно-ресурсний потенціал разом із матеріально-технічним, трудовим, інформаційно-інноваційним, фінансово-економічним справляє вплив на розвиток економіки громади. При цьому ресурсний потенціал регіону (громади), на думку авторів, є системою різних видів ресурсів та їх потенціалів, розташованих на конкретній території. Їхнє призначення полягає в досягненні стратегічних цілей розвитку регіону (громади) [5].

М. Паршина відзначає, що потенціал регіону являє собою засоби, запаси, джерела, які можуть бути мобілізовані, приведені в дію або використані в регіоні для досягнення мети. Авторка вважає, що ефективність використання потенціалу регіону є результатом впровадження рішень щодо підвищення ефективності використання ресурсів регіону, що сприяє всебічному розвитку регіону [6]. На думку Т. Вяткіної, ресурсний потенціал регіону характеризує рівень розвитку його господарської підсистеми. Він включає такі складові частини, як потенціал положення регіонального комплексу, природних ресурсів, трудовий потенціал, фінансово-інвестиційний потенціал, екологічний та інженерно-комунікаційний потенціал [7].

Як вважають М. Гедз та І. Бакум, ресурсний потенціал є сумарною величиною потенціалів окремих видів природних ресурсів. Його складовими частинами є всі види ресурсів. Ресурсний потенціал регіону, на думку авторів, поділяється на внутрішній та зовнішній. Внутрішній ресурсний потенціал представлений природно-ресурсним потенціалом, інтелектуальним потенціалом, підприємницьким та економічним потенціалом, а зовнішній – інформаційним потенціалом та потенціалом розвитку зв'язків з регіонами [8].

Окремі автори відносять до складових частин регіонального ресурсного потенціалу природно-ресурсний потенціал (земельні, водні, лісові, мінеральні, рекреаційні ресурси, екологічний потенціал), техніко-промисловий потенціал (виробничі потужності), інноваційний потенціал (науково-технічні, інформаційні та інтелектуальні ресурси), регіональну інфраструктуру (ресурси відносин, будівельні й транспортні ресурси), трудовий потенціал (економічно активне населення, чисельність

населення та його статевовікова структура, потенціал освітньо-професійної кваліфікації), фінансовий потенціал (фінансові ресурси населення, підприємств, бюджетний потенціал, кредитні ресурси) [9].

Ми зумисно не виділяли трудові ресурси в окремий чинник, адже вважаємо, що в регіональному розрізі слід ширше розглядати роль соціуму, аж до виділення соціального капіталу. Саме він є змішаним типом ресурсів, адже поєднує матеріальну й нематеріальну складові частини. Як зазначають О. Амоша та Л. Шамілева, соціальні ресурси відіграють важливу роль у формуванні соціальної спільноти конкретної території. Спільні цінності та відповідальність перед громадою, на думку науковців, здатні вирішувати проблеми та завдання розвитку регіону, тому навіть за умов слабкої дії механізмів державного регулювання ресурсних потоків громади, де потужним є потенціал соціальних ресурсів, здатні не лише протистояти викликам, але й бути орієнтованими на пошуки додаткової вигоди [9]. На нашу думку, соціальні ресурси поєднують енергію соціальних зв'язків регіональних громад. Вона є інтегрованою складовою частиною людського капіталу осіб, котрі формують населення територій населених пунктів регіону. Людський капітал у широкому сенсі відображає освічену частину трудових ресурсів, яка має знання, інтелект, що забезпечують інтенсивний продуктивний економічний розвиток. Отже, це більше пов'язано з нематеріальною природою ресурсу. Вагомою складовою частиною людського капіталу є інтелектуальний капітал.

Як зазначає Л. Ковальська, розглядаючи інтелектуальний капітал крізь призму формування можливостей зростання навиків підприємницької майстерності, цей капітал є системою інтелектуальних цінностей (професійні знання, кваліфікація, досвід, раціоналізаторська активність, інші нематеріальні активи), які в процесі трансформації забезпечують одержання соціально-еколого-економічного ефекту та формування підприємницької майстерності щодо створення власної справи [10, с. 103–104]. Зазначимо, що в умовах автономізації економічної роботи регіональних громад інтелектуальний капітал здатен вивести чинник підприємницьких навиків у потужний ресурс економічного зростання регіональних економік. Людський капітал – це і про фізичні здібності до праці населення, і про його досвід, і про вміння та енергію. Хоча, на наш погляд, у сучасному світі фактор безпосередніх фізичних здібностей трудових ресурсів до виконання певних фізичних робіт втратив актуальність через автоматизацію та роботизацію виробничих процесів, розвиток фактору інклюзивності. Тут більше слід говорити про мотиви працювати, що визначаються духовними та матеріальними цінностями й благами громадян, їх життєвими інтересами.

Соціальні ресурси регіону – це також і система соціальних інститутів, які прямо чи опосередковано відображають настрої та специфіку менталітету місцевих мешканців, закладають специфіку підходу до вирішення соціальних проблем місцевих громад. Йдеться про систему інститутів навчання та виховання, соціальної підтримки, які дедалі частіше, попри централізованість системи їх формування та підтримки, зазнають регіонального функціонального відтінку. Це також активність місцевих громад, розвиток мереж громадських організацій (благодійних фондів, громадських

об'єднань, товариств тощо), неформальний вплив релігійних громад на соціальну активність людей, розвиток моральних чеснот (солідарність, добросовісність, доброзичливість). Власне, матеріальний добробут домогосподарств (кошти, рухоме та нерухоме майно тощо) також є важливим у питанні того, як населення ставиться до наявних ресурсів, які ставить цілі щодо своєї ролі у зростанні ресурсного потенціалу місцевості чи його збереження.

Висновки. Ресурсний потенціал регіону визначається насамперед якісним і кількісним складом ресурсів. Сукупність ресурсів, які є в розпорядженні регіону та включені у господарські процеси чи можуть бути включені задля досягнення конкретних цілей еконо-

мічного розвитку, являє собою цей потенціал. Ресурси мають ендогенне та екзогенне походження. Регіон є джерелом акумуляції ресурсів або виконує роль інвестиційного об'єкта, куди здійснюється трансфер ресурсів з інших регіонів. При цьому ресурси виконують роль засобу досягнення конкретних цілей.

Розглядаючи структуру ресурсів регіону, вважаємо доцільним виділення в складі матеріальних ресурсів таких природних ресурсів, як паливно-мінеральні, земельні, водні, повітряні, біологічні та енергетичні, що мають природне походження. До штучних матеріальних ресурсів регіону нами було віднесено фінансові ресурси, технічні ресурси та промислові вироби, зокрема комплектуючі, запчастини.

Список використаних джерел:

1. Roadmap to a Resource Efficient Europe: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. COM (2011) 571 final. Brussels, 2011. 25 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0571> (дата звернення: 10.09.2019).
2. Analysis associated with the Roadmap to a Resource Efficient Europe: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. SEC (2011) 1067 final. Brussels, 2011. Part I. 32 p. URL: https://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/pdf/working_paper_part1.pdf (дата звернення: 10.09.2019).
3. Analysis associated with the Roadmap to a Resource Efficient Europe: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. SEC (2011) 1067 final. Brussels, 2011. Part II. 116 p. URL: https://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/pdf/working_paper_part2.pdf (дата звернення 10.09.2019).
4. Талах В. Методологічні засади формування ресурсного забезпечення економічного потенціалу регіону. *Економіст*. 2011. № 11. С. 42–44.
5. Баценко Л., Мантула В. Оцінка ресурсного потенціалу об'єднаної територіальної громади. *European Journal of Economics and Management*. 2019. Vol. 5. Issue 1. P. 242–256. URL: <http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/6890> (дата звернення: 15.11.2019).
6. Паршина М. Оцінка ефективності використання потенціалу регіону : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05. Дніпро, 2017. 254 с. URL: http://srd.pgasa.dp.ua:8080/bitstream/123456789/914/1/dis_Parshyna.pdf
7. Вяткіна Т. Методичні підходи до оцінювання ресурсного потенціалу регіону. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. 7. Ч. 4. С. 65–67.
8. Гедз М., Бакум І. Оцінка ресурсного потенціалу регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 16. Ч. 1. С. 67–70.
9. Якимчук А., Навроцький Р., Ковшун Н. Природно-ресурсний потенціал як перспектива розвитку регіону. *Науковий вісник Полісся*. 2017. № 3. Ч. 1. С. 179–186.
10. Ковальська Л. Інтелектуальний капітал як чинник розвитку підприємницької майстерності. *Економічний форум*. 2017. № 2. С. 101–105.

References:

1. Roadmap to a Resource Efficient Europe (2011). "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions". Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0571> (accessed: 10 Sep 2019).
2. Analysis associated with the Roadmap to a Resource Efficient Europe (2011). "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions". Available at: URL: https://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/pdf/working_paper_part1.pdf (accessed: 10 Sep 2019).
3. Analysis associated with the Roadmap to a Resource Efficient Europe (2011). "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions". Available at: https://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/pdf/working_paper_part2.pdf (accessed: 10 Sep 2019).
4. Talakh V. (2011). "Methodological principles of formation resource provision of economic potential of the region", *Economist*, vol. 11, pp. 42–44.
5. Batsenko L., Mantula V. (2019). "Assessment of the resource potential of the united territorial community". *European Journal of Economics and Management*, [Online], vol. 5, no 1, pp. 242–256. Available at: <http://repo.snau.edu.ua/handle/123456789/6890> (accessed: 15 Nov 2019).
6. Parshyna M. (2017). "Assessment of the region's capacity utilization efficiency". Abstract of Ph.D. dissertation, Development of productive forces and regional economy, Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture, Dnipro, Ukraine.
7. Viatkina T. (2014). "Methodical approaches to assessing the resource potential of the region Methodical approaches to assessing the resource potential of the region". *Naukovyj visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomichni nauky*, vol. 7, p. 4, pp. 65–67.
8. Hedz M., Bakum I. (2017). "Assessment of the region's resource potential". *Naukovyj visnyk Uzhhorodskoho natsional'noho universytetu. Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*, vol. 16, p. 1, pp. 67–70.
9. Yakymchuk A., Navrots'kyj R., Kovshun N. (2017). "Natural resource potential as a prospect for regional development". *Naukovyj visnyk Polissya*, vol. 3, p. 1, pp. 179–186.
10. Kovalska L. (2017). "Intellectual capital as a factor in the development of entrepreneurial skills". *Ekonomichni forum*, vol. 2, pp. 101–105.